

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЖИТОМИРЩИНИ

О. М. Буднік, к. е. н., доцент
Житомирський національний агроекологічний університет

Статтю присвячено питанню розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації на сучасному етапі. Розглянуті основні тенденції розвитку кооперативів на Житомирщині. Визначено роль та перспективи кооперативної діяльності для підприємств різних організаційно-правових форм

Постановка проблеми. З метою забезпечення умов для реалізації економічного потенціалу аграрні підприємства повинні взаємодіяти між собою, стати ланками цілісного ланцюга, тобто утворити життєздатні, динамічні та повністю контрольовані ними структури, які забезпечать їх адаптацію та успішне функціонування у конкурентному ринковому середовищі. В контексті сучасних трансформацій до таких структур можна віднести кооперативні формування, які слід розглядати як важливий чинник соціальної стабільності та досягнення економічного зростання аграрних підприємств.

Стан вивчення проблеми. Проблема становлення і розвитку сільськогосподарської кооперації є предметом дослідження відомих науковців. Зокрема, вона висвітлено в працях: В. Андрійчука, П. Гайдуцького, В. Гончаренка, В. Зіновчука, М. Маліка, П. Макаренка, Л. Мармуль, О. Могильного, Л. Молдаван, Б. Пасхавера, І. Прокопи, П. Саблука, Ю. Ушкаренко, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін. Науковими дослідженнями охоплено широке коло питань, що стосуються аналізу функціонування різних форм господарювання на селі та тенденцій їх розвитку. Разом з тим, детальніше слід розглянути проблему розвитку сільського підприємництва на кооперативних засадах.

Об'єкт та методика дослідження. *Об'єктом дослідження є процес розвитку кооперативного руху Житомирщини. В ході дослідження використано загальні та спеціальні методи наукового пізнання процесів та явищ. Абстрактно-логічний метод використано при вивченні теоретичних та методологічних основ формування кооперативного руху на селі з аналізом можливих наслідків для сільськогосподарських товаровиробників. Метод аналізу і синтезу вжито при обґрунтуванні тенденцій розвитку кооперативів Житомирської області впродовж останніх років. Статистико-*

економічний метод дозволив проаналізувати структурно-динамічні зміни, що виникли внаслідок функціонування кооперативів та визначити напрями їх подальшого розвитку.

Результати досліджень. В Україні швидкими темпами відбувається концентрація земель в руках великих вертикально інтегрованих аграрних компаній – агрохолдингів. Вони займаються виробництвом продукції та її збутом, а також закупають сировину, матеріали, постачають ресурси для сільського господарства. В руках агрохолдингів нині опинилося від 10–15 до 300 тис га. За даними дослідників, їх діяльність охоплює більше третини, а у південних, ряді східних та центральних областей – більше 60 : земель, які на першому етапі реформування оброблялися сільськогосподарськими підприємствами, що були створені в результаті реструктуризації КСП [9].

При цьому в суспільстві поширюється думка, що такий спосіб розвитку аграрного сектора – чи не єдиний прийнятний для країни, і лише він може забезпечити створення додаткових робочих місць на селі, виробництво конкурентоспроможної продукції, а отже – процвітання аграрної галузі в цілому. Вважається, що доцільність вертикальної інтеграції можна обґрунтувати технологічною взаємозалежністю, тобто тим, що послідовні процеси вимагають певних схем ефективного виробництва [12]. Зазначається, що розвиток холдингової структури управління в АПК є однією з форм вирішення протиріччя ведення спільного великого бізнесу: між потребою збільшення кількості його учасників і збереження рівня узгодженості дій окремих юридичних осіб відповідно до загальної місії та стратегії власника холдингу на принципах забезпечення єдності інтересів [5, с. 52]. Проте, цій думці суперечить досвід більшості інших країн світу – як Східної, так і Західної півкулі. Якщо ближче придивитися до сільської місцевості в ЄС та Північній Америці, то можна побачити значно більшу збалансованість виробничої і соціальної сфер [2].

Слід відмітити, що розвиток агрохолдингів супроводжується рядом недоліків, серед яких: порушення збалансованості земельних ресурсів та їх виснаження, зменшення зайнятості на селі, відсутність соціальних гарантій для працівників села. Варто наголосити на тому, що крупномасштабний бізнес приводить до того, що невеликі за розмірами підприємства не мають можливості конкурувати з ними, а отже експансія агрохолдингів веде, по суті, до витіснення інших форм бізнесу, зокрема фермерських господарств. Тому на сьогоднішній день Україна потребує розвитку та поширення кооперативного руху. Сутність і основна перевага

сільськогосподарської обслуговуючої кооперації полягає в тому, що при збереженні юридичної та економічної самостійності сільськогосподарські товаровиробники об'єднуються для ведення господарської справи динамічніше, отримуючи при цьому можливість розширення масштабів своїх операцій, що дозволяє їм більш ефективно функціонувати в умовах жорсткої конкурентної ринкової економіки.

Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації слід розглядати як об'єктивно необхідний етап формування ринкової економічної системи та невід'ємну складову становлення демократичного суспільства в Україні. Стратегічна спрямованість кооперативних ініціатив в аграрному секторі національної економіки охоплює не тільки економічний аспект – системну та ефективну підтримку вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, але й слугує важливим інструментом соціального захисту сільського населення, збереження сімейно-трудового укладу сільського життя, подолання сільської бідності й упередження деградації сільської місцевості [4].

За даними статистики Житомирщина протягом останніх років займала лідируюче положення відносно кількості кооперативів в Україні. На рис. 1 наведено дані щодо кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Житомирській області, що функціонували протягом 2006–2013 рр.

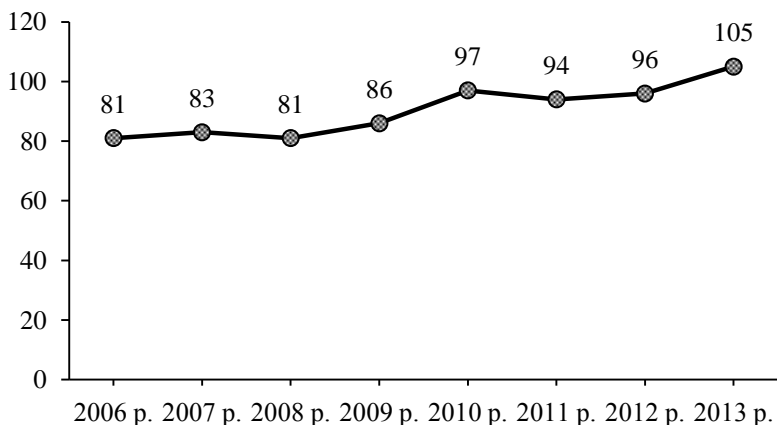

Рис. 1. Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Житомирській області протягом 2006–2013 рр.

Джерело: побудовано на основі даних Головного управління статистики у Житомирській області.

Незважаючи на наявні переваги сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, з даних рис. 1 видно, що на даний час не можна відмітити тенденцію до стійкого зростання кількості сільськогосподарських кооперативів. Поряд з цим, можна констатувати певне зростання кількості кооперативів починаючи з 2010 р.

На рис. 2 наведено кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Житомирщини в розрізі районів. За даними рис. 2 видно, що найбільша кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів створена в Житомирському та Червоноармійському районах.

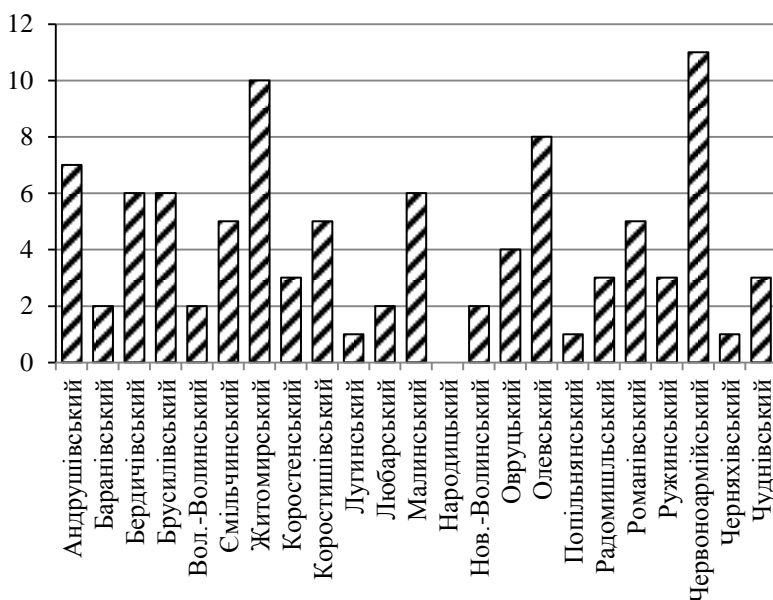

Рис. 2. Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Житомирщини в розрізі районів, 2013 р.

Джерело: побудовано на основі даних Головного управління агропромислового розвитку в Житомирській області.

Відмінність між принципами кооперації та кооперативними цінностями полягає в тому, що принципи кооперації характеризуються організаційно-економічним змістом і характером, мають практичну спрямованість і в організаційному плані конкретизують суть та особливості кооперативної організації. Для кооперативних цінностей

домінуючою є ідейна і моральна сутність, вони ідеологічно спрямовують роботу кооперативної організації. У кооперативному русі цінності є первинними, саме вони зумовлюють зміст принципів кооперації у процесі її історичного розвитку [11, с. 21].

З метою посилення стабільності діяльності кооперативів кооперативним законодавством більшості країн світу передбачено, що в разі ліквідації кооперативу неподільний капітал не розподіляється серед його членів, а використовується для створення нових кооперативів, або на суспільні потреби. Очевидно, що така норма є цілком вмотивованою і має позитивне значення для розвитку кооперативних відносин. Разом з тим, слід зазначити, що в кооперативній теорії, особливо у постсоціалістичних країнах, у тому числі і в Україні, є відкритим питання про право власності членів кооперативів на неподільний капітал, виділення в ньому їхніх часток та отримання на них дивідендів і соціальних вигод. На думку В. М. Артеменко, кооперативним законодавством та нормативними актами кооперативних органів слід надати їм таке право в частині володіння і користування кооперативною власністю (мається на увазі отримання дивідендів), що буде мати наслідком зростання їх зацікавленості у кооперативній діяльності та перетворенні членів товариств у дійсних власників не тільки своїх паїв, а й усієї сукупності кооперативної власності. Це дозволить ще більшою мірою зняти ті діалектичні протиріччя між приватними і колективними інтересами громадян, що в найбільшій мірі притаманно для кооперативних відносин [1].

Аналіз процесів формування та розвитку кооперативних відносин вказує на його протиріччя. З одного боку, кооперативна діяльність поки що не розвинена належним чином через відсутність розуміння сільськогосподарськими товаровиробниками сутності кооперативної діяльності, її принципів та ідеології. Так, в Україні кооперативний підхід усе ще не має популярності серед фермерів та власників ОСГ. Спільна діяльність із закупівлі та збуту є рідкісним явищем через відсутність довіри та конфлікт інтересів між фермерами, нестача професійного менеджменту в діяльності груп та система оподаткування, яка не відрізняє кооперативи від інших форм господарювання. Розвиток обслуговуючої кооперації в Україні залежить від ініціативних і міцних лідерів, вмотивованості окремих членів, консенсусу між зацікавленими сторонами, цілеспрямованої державної політики у питаннях виваженої законодавчої, податкової політики та фінансової підтримки [2]. З іншого боку, кооперація є, мабуть, єдиним шляхом виведення сільськогосподарського виробництва та сільських територій на якісно новий рівень розвитку [14, с. 26]. Отже, мотиваційною основою

розвитку кооперації для сільськогосподарських товаровиробників має стати отримання синергетичного ефекту групових дій, зокрема: протистояння непродуктивному (спекулятивному) посередництву, участь у прибутках на всіх етапах просування виробленої ними продукції, отримання послуг за мінімальними цінами, доступ до ринків і економія трансакційних витрат, переваги великомасштабного бізнесу, використання нової (продуктивної, а отже – дорогої) техніки та інноваційних технологій, залучення професійного менеджменту, розподіл ризику та координація дій [4].

Таким чином, в ході проведеного дослідження визначено, що на сучасному етапі розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації є дещо повільним. Водночас, варто зазначити, що кооперацію слід розглядати як ефективний спосіб залучення товаровиробників до великомасштабного бізнесу. Розвиток кооперації є механізмом захисту економічних інтересів підприємницьких формувань від недобросовісної конкуренції з боку посередницьких структур. Саме кооперативна діяльність покликана створити ефективні умови господарювання для всіх підприємств, незалежно від їх організаційно-правової форми.

Список використаних джерел

1. Артеменко В. М. Діалектика змісту та протиріч кооперативних відносин [Електронний ресурс] / В. М. Артеменко // Українська кооперація № 1, 2008. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/>
2. Бондарчук В. Кооперація як спосіб життя [Електронний ресурс] / В. Бондарчук, Дж. Р. Алколей, Л. Молдаван, С. Курдицький // *The Ukrainian Farmer*. – листопад 2011 р. – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals/journal/13-the-ukrainian-farmer>
3. Зіновчук В. В. Сільськогосподарська кооперація в Україні: quo vadis? / В. В. Зіновчук // Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні. – Житомир, 2012. – С. 17–26.
4. Економічна природа псевдокооперативів та небезпека їх поширення в аграрному секторі України [Електронний ресурс] / В. Зіновчук // Українська кооперація. – № 3. – 2010. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/>
5. Ліщинський М. П. Стан і тенденції розвитку інтегрованих корпоративних структур в аграрному секторі економіки України / М. П. Ліщинський // *Агросвіт*. – № 20. – 2013. – С. 50–56.
6. Малік М. Й. Корпоративні засади на селі / М. Й. Малік, П. М. Федієнко // *Економіка АПК*. – 2001. – № 8. – С. 3–8.
7. Мармуль Л. Розвиток інтеграції та кооперації в аграрному секторі економіки України / Л. Мармуль // *Актуальні проблеми розвитку*

- кооперації в ринкових умовах: Доповіді Міжнародної наукової конференції. – Херсон: Вид-во Айлант, 2007. – С. 32–38.
8. Могильний О. М. Корпоративні відносини у сільському господарстві: еволюція, сутність та перспективи / О. М. Могильний // Агроінком. – 2002. – № 1-3. – С. 15–19.
 9. Аграрный сектор: пора принципиально изменить ориентиры развития [Электронный ресурс] / Т. Осташко, Л. Молдаван, Е. Бородина, В. Юрчишин, Б. Пасхавер, И. Прокопа, Е. Шубравская / Режим доступа: http://zn.ua/ECONOMICS/agrarnuyu_sektor_pora_printsipialno_izmenit_orientiry_razvitiya.html
 10. Скидан О. Інституційно-синергетична модель організаційно-економічного механізму формування аграрної політики України / О. Скидан // Sustainable development of the region / Management theory and studies for rural business and infrastructure development: Research papers. – Lithuanian University of Agriculture. – 2010. – № 21 (2). – Р. 129–136.
 11. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація : навч. посіб. / уклад. Рудік О., консульт. Бондарчук В., Гриценко М. – К.: К.І.С., 2013. – 192 с.
 12. Уильямсон О. И. Вертикальная интеграция производства: соображения по поводу неудач рынка // Вехи экономической мысли в 5 т. под. ред. Гальперина В. М. – Теория фирмы. Спб: Экон. Школа, 2000. Т 2. – 534 с.
 13. Ушкаренко Ю. В. Сільськогосподарська кооперація в еволюційному вимірі: монографія / Ю. В. Ушкаренко. – Херсон: Айлант, 2009. – 404 с.
 14. Чернобай Л. М. Місце кооперації у забезпеченні інфраструктурного обслуговування сільських підприємств / Л. М. Чернобай // Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні. – Житомир, 2012. – С. 17–26.